

UDK 821.163.09(049.3)

Primljeno: 02. 04. 2024.

Stručni rad
Professional paper

Šeherzada Džafić

INTERKULTURANI I INTERMEDIJALNI IDENTITET JUŽNOSLAVENSKIH KNJIŽEVNOSTI

**(Nadija Rebronja: *Tačke ispod teksta, istočno od zapada.*
Prilozi južnoslavenskoj komparatistici i interkulturalnom
*čitanju, Akademska knjiga, Novi Sad, 2023)***

Knjigom *Tačke ispod teksta, istočno od zapada* Nadija Rebronja je obuhvatila opsežan izbor motiva iz djela različitih žanrova južnoslavenskih književnosti preko kojih je studiozno komparativnim interpretacijama uspjela ukazati na interkulturalne veze između Istoka i Zapada te na njihove sličnosti, bliskosti, ali i razlike. Fascinantna je dijahronijska i žanrovska polivalentnost Rebronjina analitičkog obuhvata, od usmene narodne, preko savremene poezije, romana i putopisa do književnosti za djecu. Pomno prepoznati motivi ukazuju na jedinstvenost ali i kosmopolitizam južnoslavenskih književnosti (s akcentom na srpsku, bošnjačku i crnogorsku književnost). Naime, kako i sama autorica na početku naglašava, knjiga nastoji komparatističkim i interkulturalnim čitanjem savremene književnosti južnoslavenskih naroda preispitati kosmopolitski doživljaj svijeta te ukazati na diferentne kulturne i intertekstualne relacije južnoslavenskih autora sa kulturama i književnostima „od Istoka do Zapada“. Knjiga se sastoji od četrnaest tema raspoređenih u pet poglavlja, uz uvodni i zaključni dio. Kao teorijsku podlogu za svoje interpretacije autorica uzima intertekstualnost, citatnost, intermedijalnost i imagologiju. Prvi dio knjige predstavlja komparativni pogled na usmenu i srednjovjekovnu književnost, dok su ostali dijelovi posvećeni književnostima južnoslavenskih naroda 20. i 21. vijeka, uključujući i književnost za djecu.

Prvo poglavlje „Tačke ispod teksta: komparatistika južnoslavenskih književnosti“ bavi se analizom mita o Edipu u *Žitiju* Pavla Kesarijskog i narodnom pjesmom „Nahod Simeun“, nalazeći ih jednim od značajnijih djela srednjovjekovne književnosti nastalih u ozračju antičkog duha koji se osjeća u bizantijskoj kao i književnostima zapadnoevropskih naroda. Na osnovu komparativne analize autorica zaključuje kako je „Edipova, Pavlova ili Simeunova potraga za svojim poreklom zapravo praiskonska potraga za identitetom. Pronaći sebe znači potvrdu svoga postojanja, svest o poreklu svest je o sopstvenoj vrednosti“ (str. 19). Međutim, u ovome slučaju opsjednutost sobom vodi u incest sa majkom, a takav susret sa identitetom otkriva najdublje i najmračnije tajne ljudske prirode. Autorica zapravo pokazuje kako se preko srednjovjekovnog *Žitja o Pavlu Kesarijskom* u pjesmu „Nahod Simeun“ infiltrirao neznatno izmijenjen grčki mit o Edipu.

Komparativnom analizom poeme „Serbia“ Miloša Crnjanskog i pjesme „Rusija“ Aleksandra Bloka, Rebronja je ukazala na poveznicu djela ovih pjesnika i historijskih previranja, a njihov značaj ogleda se u tome što domoljublje nadilazi konkretne povode, svjedočeći kako je ljubav prema rodnoj zemlji nadideologijska.

Komparacijom poezije Jasmine Ahmetagić s Andrićevom prozom, Rebronja uspijeva prodrijeti u istančane motive žene pronašavši u zbirci „Zlostavljanje i druge ljubavne pesme“ motive iz Andrićeve pripovijetke „Zlostavljanje“. Aludira pri tome na nemire i misli što prate supružnike koji nisu u dosluhu, i u čijem odnosu se trpi „onaj drugi“. Autorica potencira i razlike u odnosu na Andrića. Naime, dok Andrić govori prije svega o prefinjenoj ženi, koju patrijarhalnost stavlja u naizgled bezizlaznu situaciju, Ahmetagić „postavlja opšteljudska pitanja o hrabrosti, samopouzdanju, odluci, mogućnosti izbora“ (str. 41) poentirajući sve to jednim posebnim stihom, ključnim za ovu knjigu: „Ako si istinit, ti biraš“. Upravo su po Rebronji samopouzdanje, hrabrost i strast osnovne odlike ove poezije.

I drugo poglavlje „Tačke ispod teksta: intertekstualni slojevi savremene književnosti“ bavi se poezijom, konkretno mitološkim i religijskim relacijama u južnoslavenskoj poeziji 21. vijeka. S hipotezom da pjesnici južnoslavenskih prostora često preispituju (pred)apokaliptično, autorica propituje pjesmu „Die Liebe“ Asmira Kujovića, u kojoj je doživljaj (pred)apokaliptičkog vezan za unutrašnje i lično, te pjesmu „Vodimo bitku s golubovima“ Darka Cvijetića u kojoj je (pred)apokaliptičko vezano za (pred)ratno; potom pjesmu „Vrisak“ Ismeta Rebronje, čiji je fokus na toposu groblja, i pjesmu „Lovni dan“ Huseina Bašića u kojoj se centralni motiv borbe protiv nepravde proniče u arhetipskim obrascima. Ovaj dio autorica zaokružuje analizom pjesme „Uže od peska“ Ane Ristović koja se bavi temama izolovanosti, otuđenja i

opredmećenja kao najavama apokaliptičnog. U istome dijelu autorica se bavi i kompleksnom intertekstualnošću romana *Vječnik* Nedžada Ibrišimovića, čitajući ga kao nastojanje da se obgrle vječnost i besmrtnost, te u tom smislu, posebno zahvaljujući ingenioznoj upotrebi određenih simbola (pero, čaša, pehar): „glavni junak romana *Vječnik* u bošnjačkoj, a i u svjetskoj književnosti, postao je sam za sebe simbol magijske, metafizičke, pokretačke, univerzumske večite snage pisanja i zapisivanja, simbol koji govori da rukopisi na gore, ne umiru, da ono što je zapisano ne nestaje, da je besmrtno“ (str. 66). K tome, Ibrišimovićev roman uspostavljaajući intertekstualne i interkulture veze s egipatskim mitom, Gilgamešom, islamskim vjerovanjima, Danteom, Borhesom... ovjerava polazišnu tezu ove studije „da su južnoslavenski autori literaturu gradili objedinjujuće, obuhvatajući svu lepotu poetike svetske književnosti od Istoka do Zapada“ (str. 148).

Treće poglavlje „Tačke na mapi: slike Mediterana i Orijenta u južnoslavenskim putopisima“ čine imagološka čitanja predstava o Španiji, Italiji, Francuskoj i Turskoj u putopisima savremenih južnoslavenskih autora, kao i u putopisima za djecu i mlade. Kao korpus poslužili su putopisi Ljubomira Nenadovića, Antuna Gustava Matoša, Tihomira Đorđevića i Zuke Džumhura, koji su predstavili Rim i Istanbul kao gradove uspona i padova. Za razliku od Rima i Istanbula, koji predstavljaju stare imperije, autorica posebno analizira putopise i ilustracije Zuke Džuhura o Španiji kroz heteropredodžbe i autopredodžbe o (inter)kulturnim toposima jedne autohtone civilizacije.

Četvrto poglavlje „Tačka koja kuca muziku: intermedijalnost savremene književnosti“ bavi se uticajem muzike na književni opus Asmira Kujovića te značajem rock ‘n’ rolla za ukupnu poetiku ovog autora čije je djelo u temelju inspirirano sufijskim i orijentalnim pjesnicima. Posebnu pažnju autorica posvećuje Kujovićevom romanu *Ko je zgazio gospođu Mjesec* u kojem muziku koristi „kao povezicu između ljudskog sklada i onog sklada u kosmosu“ (str. 103).

Peto poglavlje „Književnost za djecu istočno od Zapada: književnost za djecu u komparativnom i interkulturnom kontekstu“ bavi se interkulturalnošću književnosti i pozorišta za djecu komparirajući savremenu srpsku i tursku poeziju, utjecaj orijentalnih književnosti na književnost za djecu te postjugoslavenski kontekst književnosti za djecu uz pregledni prikaz antologija poezije za djecu u Bosni i Hercegovini. Iz inače oskudnog antologijskog izbora, autorica posebno izdvaja *Antologiju bošnjačke poezije za djecu 20. vijeka* Rize Džafića, koja „iako u prvi plan stavlja nacionalnu tematiku, što bi za jednu antologiju za decu moglo biti ograničavajuće“ (str. 134), ipak uspijeva predstaviti različitost poetika, kao i motivsku slojevitost i kompleksnost bošnjačke poezije za djecu 20. vijeka, što uspjelo ilustrira poezija Bisere Alikadić. Au-

torica pažnju posvećuje i antologiji bosanskohercegovačke poezije za djecu *Vrelo ljepote* Šime Ešića, u kojoj se izbjeglo uključiti pisce koji primarno ne pišu poeziju za djecu, kao i pjesme nacionalnih i rodoljubivih predznaka, smatrajući da one sputavaju širenje čitalačke publike. Da je Šimo Ešić prvak i u izdavačkom i spisateljskom kontekstu autorica pokazuje u poglavlju o bitnosti ilustracije i ilustratora (kojemu Ešić daje status koautora). Ešić, naime, predano radi na prezentaciji književnosti za djecu u svakom mogućem kontekstu. U ovome dijelu knjige autorica ukazuje i na važnost ilustracije kao estetskog i kulturnog fenomena naročito u kontekstu činjenice da se ilustracijama izražava tendencija približavanja književnosti novim tehnologijama.

Zaključno, knjiga *Tačke ispod teksta, istočno od Zapada* uspijeva pokazati kako se zapadni i istočni kontekst južnoslavenskih književnosti, pored mitološkog i praiskanskog, pronalaze u intermedijalnim vezama sa rok muzikom i kulturnim filmovima, kao i u ilustracijama, čime svjedoči svoju polivalentnost i kulturološku raznovrsnost. U tom kontekstu razmatrana je i religija kroz islamski, hrišćanski i mitološki podtekst. Autorica je pokazala kako su južnoslavenski autori stvarali literaturu integrativno u kontekstu svjetske kulture, gradeći svoje poetike u prostorima estetike i kompleksnosti različitih kultura. Knjiga je ovo koja daje značajan doprinos kontinuitetu komparativnog i interkulturnog proučavanja južnoslavenskih književnosti, u vrijeme kada su takvi pristupi i pogledi znatno reducirani, a Nadija Rebronja poručuje kako su u suštini neizbježni i nužni.

Adresa autorice
Author's address

Šeherzada Džafić
Univerzitet u Bihaću
Pedagoški fakultet
seherzada.dzafic@unbi.ba